

Vsaka rastlina obstaja iz prav majhnih mehurčkov, ktere imenujemo celice. Njih kožice obstajajo iz unih štirih pervin večidel. Kar je pa po mehurčkih, je pa različno po starosti celični, po rastlini, iz ktere smo vzeli celico, in po kraji na rastlini, kjer je bila celica. V starih celicah, ki rastlini niso več za rabo, je sterjeni celični sok in pa zrak; v nekterih celicah so zelene stvarice, ki listje zelenijo. V nekterih je močec v podobi majhnih kroglic, kakor na priliko v podzemeljcah; v mladih celicah je pa neka vodena tekočina — celični sok — v katerem je pač mnogoterih stvari spravljenih, kakor: sladkor, gumi, kisline, soli in barvila, to je, stvari, ktere vzrokujejo mnogotere rastlinske barve. Dobijo se pa tudi beljaku podobne stvari, ki imajo same v sebi malo gnjilca; vsi drugi rastlinski sestavki pa obstajajo le iz kislica, vodenca in ogeljca.

Kako si vendar rastlina vsega tega dobiva? Skušnje učé, da tanki končiki koreninic nimajo nikakoršnih luknjic enacih živalskim ustam, skoz ktere bi rastline, kakor žival, živež v-se jemale, ampak ti končiki so sestavljeni tudi iz celic, ki pa niso luknjaste. Te celice serkajo v-se vodo z vsem, kar je v nji stopljenega; kar pa ni stopljenega, ne more skoz zaperte vrata v celico. Tako stopa sok iz celice v celico na vse kraje rastlinskega trupla.

Razun po ti poti pa dobivajo rastline živeža tudi iz zraka, in včasih skorej samo le iz zraka. Posebno listje ima veliko majhnih luknjic, skoz ktere gazi lahko iz rastline in v rastlino hodijo.

To vse so učile mnogoverstne preiskave, in reči smemo, da rastlina vse, kar ima, od zunaj dobiva, in da to, česar je prejela, le mnogoverstno spreminja.

Pervin, ktere pri sožigu spuhtijo v zrak, namreč: ogeljca, kislica, vodenca in gnjilca si preskerbuje rastlina lahko iz zraka. Skoraj cela rastlina pa obstaja iz teh delov. Po tem takem bi živela rastlina le od samega zraka?! To bi bilo pa vendar čudno! Nobeden izmed nas ne more živeti le od zraka, in zato se trudimo noč in dan za kosec kruha. Rastlina bi bila pa v stanu, le od zraka živeti, kaj? — Res je vnelo to hud prepír; eni niso mogli verjeti, da bi gnoj bil brez prida za naše sadeže, — eni so pa hotli oprostiti rastlino zemeljske zveze in spremeniti jo v stvar, ktera živi le od sape (zraka).

Čemu bi bil tedaj gnoj? Čemu tedaj skerbi kmetovavca tako zeló, ako začne pomanjkovati gnoja pri setvi? Gnojiti njivo bi bilo tedaj prazno delo? — Že od nekđaj verjamejo ljudje, da zemlja daje rastlinam živež. Skušnja tudi učí, da po polji, na vertih in v gojzđih rastline raje rastejo, kakor na pustih neobdelani zemlji, — da tedaj gniječe rastlinske in živalske stvari pod zemljo spravljené nje rodovitnost povišujejo, in da je rodovitna zemlja bolj černa, kakor nerodovitna. Ta černa barva izvira od že na pol sognjitih rastlinskih in živalskih stvari; tako gnijenje pa ni družega kakor počasen sožig. Vodenec in kislic namreč spuhtita v zrak, in le ogeljc sam ostane v zemlji, ki dela jo černo.

Rodovitna zemlja pa zgubi svojo černo barvo, če jo žgemo, ker tū zgorí ogeljc, in perst dobí spet svojo navadno rujavo barvo. Tako se lahko prepričamo večje ali manje rodovitnosti zemlje. Tudi vé vsak, da črna perst leží na verhu, in da je globokeje le rujava.

Da je črna perst rodovitna, da ona pospešuje rastlinsko rast, vé vsak vertnar dobro, ki si je rad kupuje, če je sam nima. To vé tudi kmetovavec, kteri iz njiv, ki jih je prodal železnici, skerbno pobira zgornjo perst in jo vozi na bližnje njive. Tudi skerbi vsak umen gojzđnar, da več listja sognjije na mestu, ker odpravljati ga vsega, bi se reklo, jemati drevesom potrebni živež.

Pri bolj natanjčni kemijski preiskavi se najde, da črna perst se ne stopí v vodi, in da tedaj rastline je ne morejo naravnost v se serkati. Če pa pride zraven kaj amonjaka ali kakega drugega lužnika (alkalija), se pa ona stopí v rujavo tekočino, ki je zveza perstne kisline (Humussäure)

z unimi lužniki (alkalii), in te zemeljskokisle soli so po mislih tistih, ki verujejo v rodovitnost gnoja, najpoglavitniši živež vseh rastlin.

Tisti, ki ne verujejo v potrebnost gnoja, pa pravijo, da one ne morejo biti živež rastlin, ker v koreninicah se ne nahaja nikakoršine zemeljske kisline. Tedaj se je mogla že na poti skoz celične mrenice razkrojiti. Tudi — pravijo — učí skušnja, da je mogoče izrediti rastline v samem pesku, v stolčeni steklenici ali v samem ceglú itd., v kterih stvareh ni nikakoršnih stopljivih stvari. — V poterjenje svojih misel pravijo tudi še sledeče: Vsako leto vozimo sena in otave iz travnikov in senožet, akoravno morebiti nikoli nismo gnojili in tedaj nikoli travnikom za vzeto blago kaj povernili. Po gojzđih se množí vedno dobra perst, ki se dela iz gniječega odpadlega listja, in akoravno drevesom nismo nikoli gnojili in tako nikakoršnih sožigljivih stvari dajali, ktere bi koreninice v-se serkale, se les vendar vedno množí. Od kod tedaj dobiva drevje ogeljca, kislica, vodenca in gnjilca? Tū ne ostane družega, kakor poterđiti, da jih dobiva iz zraka, da rastline tedaj od zraka živijo!

Živina se pase po planinah. Akoravno ne vračujemo zemlji nič za popašeno travo, vendar dobivamo leto za letom zmiraj voliko masla, mleka in mesa od ondot.

Da rastline večidel od zraka živijo, nam poterđi tudi zemeljska zgodovina. Rastline, ki so bile naše mlade zemlje prvi zeleni kinč, niso dobile gotovo nikakoršnih organskih stvari v persti, od kterih bi se bile redile, ker poprej še niso živele ne živali ne rastline. Tedaj so gotovo perve rastline iz zraka mogle dobivati gradiva za zidanje svojih sožigljivih delov. In res bilo je že od nekđaj v zraku toliko kiselca, gnjilca, vodenca in ogeljca v zvezah ogeljne kisline vodenega hlapa in amonjaka, da bi bilo živelo se lahko od njih še večje število rastlin.

Tako modrujejo ti ljudje.

(Dalje sledí.)

Ozír po svetu.

Zgodovinske čertice o Marija-Celji.

Ker so „Novice“ unidan omenile, da se letošnje leto obhaja 700letna obletnica Marija-Celjske božje poti, naj bravecem oznanijo še te-le čertice od pervega začetka vesvoljno znane romarske cerkve. Kdor pa želí kaj več zvediti o tem, naj si preskerbi knjigo, ktero bode kmalo izdal čast. gosp. P. Jakob Pauer, Superior v Marija-Celji.

Na gornjem Štirskem blizo mesta Murava stoji benediktinarski samostan Šent-Lambert, kteri je med vsemi samostani reda sv. Benedikta na Štirskem najstareji; sozidal ga je Markvard vojvoda koroški v letu 1066. Pervi opát mu je bil Hartman, ktereга je Markvardov sin Enrik iz poknežene opatije sv. Blaža v sedanjem Badenskem poklical v Šent-Lambert. Luč svetega evāgelija tačas še ni sijala po vseh naših krajih; ravno na gornjem Štirskem jih je še mnogo spalo v temi gerdega malikovavstva. Opati Št. Lambertski so si iskreno prizadevali po svoji moči razširjati keršanstvo. Sedmi opat imenovanega samostana Oton I. pošlje leta 1157 (tedaj pred 700 leti) enega svojih menihov keršansko vero oznanovat v te kraje. On nese sabo leseno podobo device Matere božje brez madeža spočete in si naredí majhno leséno kapelico na tem mestu, kjer je dandanašnji slavna Božja pot Marija-Celj. V 14. stoletji se je obljubil ogerski kralj Ludevík v Marija-Celj na Božjo pot, in je sozidal cerkev čez ono majhno kapelico, ktero je prvi menih ondi postavil. Ta kapelica sedaj ni več leséna, ampak zidana in v njenem altari je podoba Matere Božje. To se je godilo pod opatom Petrom Leobenskim, ki je umerl leta 1376. Sedanjo krasno cerkev je pa zidal slavni opat Pierin, 300 let pozneje, v letu 1663.

Ravno letos je tedaj sedem sto let, odkar je ta Božja pot odperta, kamor ne popotvajo samo preprosti ljudje si tam dušnega in telesnega blagoslova izprosit, temuč po-

gostoma tudi kralji in cesarji skoraj vseh držav evropskih, med katerimi so nekteri blagodušno obdarovali cerkev, kakor cesar Karl VI. in cesarica Marija Terezija.

Samostana Št. Lambertskega, ki še dandanašnji službo Božjo v Marija-Celji opravlja, sedanji prečastiti opat Joahim II. — in 48ti vseh dosedanjih opatov — je dal za letošnjo preimenitno slovesnost cerkev sv. Matere Božje posebno krasno okinčati. Gregor Dolinar, klerik iz Št. Lamberta.

Povesti o jezerih med Slovenci.

Priobčuje Davorin Terstenjak.

Med Slovenci nahajamo dosti povest od jezer. Tako ljudstvo pripoveduje, da je okolica pultska blizu Slovenje Bistrice nekdanj stala pod vodo, in cerkvi še dandanašnji pravijo: „Sv. Štefan na jezeri“.

Šmarska dolina za Bočom se veli pri Slovencih kraj Mure „jezerska“, in cerkev: „Devica Marija na jezerih“. Okolica ločka gori od Polčan se veli „jezerska“, in cerkev „sveti Duh na jezerih“.

V skalski dolini sem čul povest, da je tam nekdanj bilo veliko jezero. Ravno tako pripovedujejo od slovenjogradske doline.

Znamenito je, da večidel vesi ima imena, ktere poznamljajo: vodo, mužo, jezero. Tako Loče od loka, lokva „Sumpf, wässrige Au“. V skalski dolini se ena ves veli: Prelsko od: prele, in to iz prule *), kar pomeni mužo, jezero, od korenike pru, zato se je mesto starih polabskih Slovanov, stoječe kraj jezera, velelo: Prulvice, Prilvice, — druga ves pa se veli Lokovina.

Blizu Laškega (Tüffer) sem našel dolino, od ktere so mi prebivavci pravili, da je tam stalo nekdanj jezero, in zares se občina veli Paneče, od pana, „Sumpf“, sansk. pank, gotski fen.

V novocerkveni dolini se ves veli Vizore; tudi tukaj je povest o jezeru, in da je kraj zares bil nekdanj moker, pričuje ime vesi Vizore, Vezore, ruski: vjaz „Sumpf“, slavonski vuza, „Sumpf“, važa „Regen“, stonordiški in anglosaks. vas „humor“, škipetarski vese „Thau“. Geolog Dr. Role (v „Aufmerksame“ 1856 list 22.) piše o teh povestih: „Nachdem, was mir von der geognostischen Zusammensetzung der windischgratzer Gegend im Verlaufe meiner geognostischen Aufnahmen in Untersteier im Sommer 1855 bekannt geworden ist, muss ich die Zeit der Anfüllung des windischgratzer Thalbeckens durch See gewässer in eine vorgeschichtliche Epoche zurücklegen. Damals waren unsere Gegenden noch menschenleer, Meer und Festland hatten noch nicht ihre heutige Umgränzung.“ Tudi o novocerkvenem in dobernskem koritu piše, da je bilo v predhistoriški dobi z vodami napolnjeno.

Ako so Slovenci, kakor keltomanski pisatelji terdijo, se še le v 6. stoletju po Kristusu v Štorskem naselili bili, kdo jim je nek povedal, da so tukaj nekdanj jezera stale? Ako so v predzgodovinski dobi te doline bile napolnjene z vodami, bi se tedaj ta doba mogla iskati najmanj 2000 let pred Krist., ker gotovo je, da je v oni dobi Evropa že imela prebivavce. Kelti so toraj še utegnili sledi teh jezer najti, ako so oni, kakor nasi nasprotniki terdijo, bili prvi prebivavci Štirskega. Med Kelti bi se bile toraj mogle 2600 let jezerske povesti vzdrževati, ako so od njih, kakor drugi geolog Morlot terdi, jezerske povesti Slovenci izročene dobili. Da je to terdenje prazno, se sa prvi hip spozna. Pervi bi mogli Kelti in Slovenci edini jezik govoriti, da bi izročilo bilo mogoče. Akoravno sta si ta jezika v korenikah in tudi v nekterih oblikah sorodna, vendar gotovo terdim, da nista si bila tako podobna, da bi Kelt Slovenca, Slovenec pa Kelta lahko razumel. Drugič bi bila mogla Slovenec in Kelt barem nekoliko časa skupaj prav mir-

*) Tudi v Ljubljani imamo prule, veliko močirno senošet poleg Ljublanice. Vred.

no živeti in v prijaznih pogovorih stare povesti si izročevati. Potem pa bi bili mogli Kelti sami radi zemljo zapustiti, ali pa slovenski jezik prejeti. Da močen in hraber narod dragega domačega polja drugemu sam rad ne prepuša, je znana reč, — da tudi po prijatji drugega jezika se čistoma ne potuji, temuč v jeziku, šegah, v nosi dolgo dolgo ohranjuje svoj značaj, je pa tudi rešnica. Tako ponemčeni Prusi, Pomorci, Šlezaki, Meklenburžani imajo še slovanske obličja, v njihovih šegah se še očituje slovanski živelj, nosijo še čiste slovanske imena kakor: Bonic, Bülov, Strahovic, Minkvic, Činski itd., — kdo more kaj takošnega med Slovenci najti?

Ali so morebiti Slovenci potolkli vse Kelte ali s silo pregnali čez planine? Tudi takošnega boja ne omenjujejo ne nemški lepopisci ne bizantinski pisatelji, kateri vendar popisujejo vse imenitniše zgodbe one dobe. Dalje bi se mogle še keltiške imena mest, vesi, gor in mužnatih krajev najti, ker znana je reč, da tam, kjer se nov narod naseli, stare imena ostanejo, samo nov narod jih po svojem zakroži. Tako so Nemci v gornjem Štorskem obderžali slovanske imena kakor: Glawockengraben (globoka graba), Ple-schiwzenberg (Plešivec), ali pa so jih po nemško zakrožili, kakor: Feistriz (Bistrica), Felach (v Beli), Loiben (Lubno) itd.

Kje kaj takošnega najdemo na Slovenskem? Ker imena Paneče, Lokovina, Prelsko, Vezore itd. so stare imena slovanske, so tedaj tudi mogle nastati v starih časih, in sicer v časih, v kterih še so ti kraji bili mužnati in jezernati. Ako po Dr. Role-jevem mnenju je to bilo v predhistoriški dobi, so tedaj Slovenci naj manj že 1000 let pred Krist. te pokrajine posedli, ker do one dobe bi še se utegnili sledi jezer poznati.

Tukaj še hočem nekoliko besed sprožiti o koreniki slu. Iz te korenike, s katero se sanskritski sru ujema, in pa gerški řv, řew, lat. rivo, pomenuje teči, zato imena rečic: Slunčica, Slunica na Pohorskem, Slunica v vojaški Krajini, zato ime mesta Slunj. Druge oblike so litavske: srove, „Tiefe des Strommes“, kjer je izvorni glasnik r še se ohranil. Z izvornim glasnikom r nahajamo v slovenščini sledeče besede: ostrov, struga, polski: strumien, nemški: Strom, po pravem o-srov „das Umflossene“, „Insel“ sruga, srumien, srom. Glasnik t je epenthet. kakor v besedah: ost-er namesto: oser, od os, die Spitze, česki: srebro namesto sribro, srebro. Kjer toraj nahajamo imena krajne iz korenike slu, ne smemo hitro na slovo, slavo in slovenščino misliti, temoč tudi na vodo. Tako gora Slovnik ni dobila imena po leksiku, temoč pomenuje goro polno virov, ravno tako gora Slovac v Serbii. Vesi Slavina, Slovenja stopijo kraj vode, v mužnatem kraji; nemška prestava v Windischdorf je toraj kriva. Tako tudi slovenji Gradec prej bi utegnil pomeniti „Wassergratz“, kakor „Windischgratz“, ravno tako ruski Slavenskaji ključ so prej „Wasserquellen“, kakor „Slawische Quellen“.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Zagreba. 17. jun. K. Ž. — Včera je bil sklep naših narodnih iger za letos. V vsem skupa se je igralo 22krat. Nadjamo se, da se bode naša dramatična Vila prihodnje leto sopet probudila in se še krepkeje kretala v našem hramu. Naj nam bojo o tej marljivosti bratji Čehi lep izgled! Mesca junija se je igralo: „Hudi duh Lumpaci-Vagabund“ drugikrat, — „Tko zna, čemu je to dobro?“ drugikrat, — „Testar Rezanac ili prijatelj v nuždi“, vesela igra v 2 dveh djanjih, priredil Zoričić. Pri ti priliki moram se očitno Zagrebčanom zahvaliti, da so našo slovenščino (jedna rola je čisto slovenska) s tako očitnimi glasi dopadjenja odlikovali. — Dalje se je igralo: „Matiš Grabanciaš, djak“ v 3 djanjih, priredil Masnec; in za slovó „Věnao dramatičkoga cvetja“ ili „slava repači, ko ja došla nije.“